

A gyülekezeti ének az evangélikus identitás tanúja

■ PAP KINGA MARJATTA

Evangélikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.1.1

- **A tanulmány európai források és kortárs evangélikus énekeskönyv-szerkesztési folyamatok dokumentumai alapján vizsgálja a gyülekezeti ének komplex és korszakfüggő definícióit, majd az énekelt dogmatika kontextusában igyekszik röviden felvázolni az evangélikus gyülekezeti ének egyetlen szükséges tartalmát. Az evangélikus identitást tükröző hittartalom markáns énektörténeti korszakokba való beágyazódása vezet el a stabil mag köré épülő énekeskönyvi kánon ma is aktuális kérdéséhez.**

Kulcsszavak: koráldefiníció / identitás / kereszt / alapének / törzsanyag

Mi tulajdonképpen a gyülekezeti ének? Evangélikus környezetben így is feltehetjük a kérdést: mi a korál? Az európai himnológiai szakirodalom gazdag tárházából elsősorban a téma szempontjából releváns német, illetve hazai forrásokat érintem, kitekintéssel az európai evangélikus egyházak közelmúltbeli, illetve jelenleg zajló énekeskönyv-szerkesztési folyamatainak dokumentumaira.

Az európai tudományos szakirodalom területén egységesen alkalmazott koráldefiníciót¹ a svájci református Markus Jennynek tulajdonítják: „...keresztény eredetű, metrikus, strófikus felépítésű lelki költemény, amely dallamra alkalmazva csoportos éneklésre szolgál.”

Hubert Gabriella hazai énekeskönyv-történeti monográfiájában így foglalja össze a gyülekezeti ének fogalmának magyar szakirodalomban használatos megközelítéseit: „A gyülekezeti ének egyrészt olyan protestáns, anyanyelvű népéneket jelent, amelyet az egész gyülekezet énekel a templomi istentiszteleten, másrészt olyan dallammal ellátott strofikus költeményt, amelyet a protestáns gyülekezetek bizonyos szabályozott módon használnak.” (HUBERT 2004, 9. o.)

DOBSZAY László egészen konkrét kritériumokat fogalmaz meg a népének egyébiránt általa is kimondottan relatívnak, korszak- és felekezeti-függőnek tartott ismérveivel kapcsolatban (1995, 7–9. o.). A népének tehát

- a nép által énekelt ének,
- anyanyelvű ének,
- strófikus, kötött formájú ének,
- templomi (tehát hivatalos istentiszteleten használatos) ének.

A református szerzők sorában CSOMASZ TÓTH Kálmán foglalja össze az egyházi ének ismertetőjegyeit (1950, 39. kk.): igehirdetés, imádság, hitvallásszerűség és gyülekezetszerűség. Józan megfontolással hívja fel a figyelmet az eszményi és a tapasztalati gyülekezet (uo. 42. o.) különbségére, majd a formai követelmények tárgyalását követően levonja a következtetést: az egyházi ének tartalmát

¹ Vö. JENNY 1980, 11. o., idézi: TRE 18: 602–603. o.; MGG 1996, 59. o.

végző fokon egyetlen szempont határozhatja meg, tudniillik „hogy a gyülekezet élő hittel bizonyoságot tehesen arról, hogy mit tett és tesz Jézus Krisztus érdeméért mivelünk bűnösökkel” (uo. 49. o.).

A kortárs európai folyamatokra térve a finn énekeskönyv 2016-os kiegészítő kötetét megalapozó zsinati bizottsági határozatból idézek:² „...[alapelvünk, hogy] a gyülekezeti ének a Biblián alapuló ének, melynek tartalma, dallama és költői alakja az egyház hitét és az emberi tapasztalatot közvetíti.”

A teológiai hangsúlyok között (*Perustelut* 2014, 13. kk.) kiemelik a gyülekezeti ének beágyazottságát az egyház istentiszteleti életébe, ahol a Szentháromság egy Istenbe vetett hit és Isten minden különbözőséget felülmúló szeretete képes áthidalni az egyház közös hite és a sokszínű tagokból álló gyülekezet egyéni élményvilága között ívelő feszültséget. A közös hit nemcsak a teremtett világot és Isten ajándékait, de a bűn létét is komolyan veszi: „...a közös hit magában foglalja az olyan emberi mivoltot is, amely kételkedik Isten jóságában és szeretetében, sőt talán Isten létét is megkérdőjelezi, ugyanakkor állandóan vágyakozik Isten örök szeretetére.” (Uo.)

A jelenleg zajló folyamatokra nézve az új észtl énekeskönyv (várható elkészülés 2027+) szerkesztési folyamatának alapvetése igen részletes, számos teológiai, zenei és szövegi szempontot meghatározó dokumentum.³ A koncepció előkészítését fókuszcsoporthoz tartozók interjúk, lelkészek és egyházzenészek, valamint – más kérdéssel – gyülekezeti tagok számára készített kérdőív felmérés, huszonkét külföldi énekeskönyv egységes szempontú elemzése és egy többnapos szakmai konferencia alapozta meg.⁴ A gyülekezeti ének és az énekeskönyv tartalmi szempontjainak sorából a főbb határozatokat emelem ki (EELK 2019, 21. kk.):

„Az összeállítandó énekeskönyv énekei Jézus Krisztus evangéliumát hirdessék, összhangban az Észtsországi Evangélikus-Lutheránus Egyház tanításbeli alapjaival, amelyek az Ő- és az Újszövetség és az azokat magyarázó apostoli, niceai és athanasiusi hitvallás, a változatlan formájú ágostai hitvallás és a Liber Concordiae részét képező többi hitvallási irat; [...] az énekeket tartalmazó rész szerkezete és tartalomjegyzéke összeállításakor figyelembe kell venni, hogy tartalmazza az Észtsország területén megjelent kilenc fontosabb énekeskönyv történeti összehasonlítása alapján felsorolt huszonegy lényeges fejezetet...”

Mindez kiegészítendő a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok perikópáihoz kapcsolódó énekekkel, majd ezt követi az egyéb hiánytémák felsorolása. Az anyagban az ökumenikus hangsúly növelése is hangsúlyosan szerepel: „...némileg növelni szükséges az ökumenikus énekkincset, a korábbinál nagyobb számban beemelve az anglikán, a római katolikus és az ortodox egyház, valamint az Észtsországban működő szabadegyházak énekeit, elismerve ezen közösségek működését és megélve a velük való közösséget.”

Leszögeznek továbbá, hogy „az új énekeskönyv összeállításakor abból az alapelvből kell kiindulni, hogy az énekeskönyv a teljes Észtsországi Evangélikus-Lutheránus Egyházat szolgálja, [...] valamint elősegítse az istentiszteletbe való aktív bekapcsolódást (a közösség megélését Istennel és egymással);

² A zsinat agendaszerkesztő bizottságának 3/2010 határozata, idézi: *Perustelut* 2014, 10. o.

³ Az Észtsországi Evangélikus-Lutheránus Egyház új énekeskönyvének koncepciója, 2019. november 27-i zsinati döntéssel meg erősítve. <https://eelk.ee/wp-content/uploads/2020/03/EELK-uee-lauluraamatu-kontseptioon.pdf>. (Letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁴ A 2018. október 26–27. között Tartuban rendezett konferencia „kontrapunktjaként” a záró megszólalás lehetőségét kaptam meg, ahol külső szemlélőként összegzően szólhattam hozzá a folyamatban lévő munka súlypontjaihoz. A megszólalás felvétele visszanezhető a YouTube-on (<https://youtu.be/XsaeyNzMU58>, 1:02:30–1:22:40), illetve tanulmány formájában megjelent a *Sirp* kulturális folyóiratban (PAP 2018).

az istentisztelet belső logikáját, azaz az egyházi év ritmusában való élest; és értéként fogadja be minden gyülekezet sajátosságait és szokásait”.

Itthon a verses gyülekezeti ének legszűkebb kritériumkészlete Trajtler Gábor országos zeneigazgató írásban nem rögzített szóbeli közlései nyomán a magyarországi evangélikus himnológiai oktatás széles körben elfogadott alapvetésévé vált. Ennek megfelelően a gyülekezeti ének (korál):

- egyszólamú (tehát harmóniakíséret nélkül megállja a helyét), ugyanakkor
- kerüli a zenei szélsőségeket,
- logikus harmóniarendre illeszthető,
- orgonakísérettel is megszólaltatható.

A hazai evangélikus énekeskönyv-megújítás koncepciója⁵ ezt az alapvetést nem megkérdőjelezve, további, gyűjteményi szempontú gyakorlatias meglátásokat ötvöz tartalmi és kegyességi kérdésekkel:

- Legyen az új énekeskönyv a megőrzés és megerősítés könyve.
- Különös figyelem a hiányzó funkciók és témák beemelésére.
- Nyitás az énekeskönyvben jelenleg nem szereplő, de használatban lévő éneklési módok felé.
- A különböző kegyességi irányzatok figyelembevételével.
- Az ökumenikus kapcsolatok erősítése.
- Gyakorlati szemléletű szöveggondozás.
- Egyházunk liturgiai megosztottságának érzékeny és megértő kezelése.
- Az énekeskönyv nyomtatott és digitális formában is kiadásra kerül; korálkönyv is készül hozzá.
- A terjedelem a gyülekezeti énekeskönyv méretét nem feszítheti szét.

Evangélikus identitás(ok)

A gyülekezetiének-definíciók rövid áttekintését követően még egy szempontot kapcsolunk be a vizsgálódásba: az istentisztelet zenei megvalósítását formáló hittartalom kérdését.

A liturgiában azt imádkozzuk, énekeljük, amit hiszünk – akik vagyunk. Az evangélikus felekezeti identitás komplex kérdéskörének részletes tárgyalása lokális és globális szinten egyaránt meghaladja e dolgozat kereteit, azonban az önazonosság teológiai sarokpontokra fektethető alapjai egyértelműen formálják a kanonizált gyűjteményekben megjelenő énekanyagot. Ez annyiban érinti jelen vizsgálódásunk tárgyát, amennyiben az énekszövegek és az explicit módon megfogalmazott énekeskönyvi koncepciók longitudinális vizsgálata alapján kimutathatók a teológiai hangsúlyok változásai, és ebből következtethetünk az evangélikus identitások formálódására.

A Szent Ágostonra visszavezethető liturgikus alapelv (vö. DOLHAI 1997, 2. o.; legelterjedtebb formájában: *lex orandi, lex credendi*) megfordítva is izgalmas kérdések elé állítja a liturgiakutatót: *De liturgia quatenus exprimit / demonstrat fidem* (a liturgia kifejezi, más megfogalmazás szerint bizonyítja az egyház hitét; lásd uo. 3. o.). Vajon napjaink gyakorlata igazolja ezt a tételt? Az istentisztelet valóban „azt láttatja és teszi hallhatóvá, ami a konkrét gyülekezet hitének tartalma” (KIS 2012, 111. o.)?

BÓDISS (2000/2001, 232. o.) a 2022-es új *Református énekeskönyv* szerkesztési folyamatában egyszerre célkitűzésként és diagnosztikai eszközként közelít a hittartalom és az énekeskönyv kapcsola-

⁵ <https://enekeskonyv-megujitas.egyhazkozseg.hu/wp-content/uploads/sites/85/2023/01/Jegyzokonyv-0926-melleklet4-enekeskonyv-koncepcio.pdf>. (Letöltés: 2024. október 9.)

tához: „Az énekeskönyv meghatározza egy egyház hittudatát, jelzi kegyességi, hitvallásos szintjét”, míg ÁROKHÁTY (1940, 14. o.) a gyülekezetpedagógiai szempontot emeli ki. Mint hangsúlyozza, fontos, hogy „a gyülekezetben énekelt ének megfeleljen a gyülekezeti közösség hitbeli befogadóképességének, dallama pedig az egész gyülekezet [sic] éneklőképességének” – mindez azonban állandó nevelést igényel. A hazai és külföldi zenei impulzusokkal gazdagon felvértezett, fiatalon elhunyt teológus-egyházzenész egy bensőségebb megfogalmazással is közel hozza az olvasóhoz a gyülekezet hittartalma és az ének kapcsolatát: „A gyülekezeti ének a gyülekezet szeretetének a nyelve.” (Uo. 10. o.)

De hogyan is fogalmazható meg a közös hittartalom közösségi szinten – egy gyülekezet, egyház vagy az evangélikusok világgözössége szintjén?

Luther a Babst-féle énekeskönyv (1545) előszavában erős kifejezésekkel illeti az Ószövetség istentiszteletét, ami azonban nem tetszik az Úrnak:

„Mert szívünket és lelkünket Isten megvidámította szeretett Fia által, akit értünk adott a bűnök-től, a haláltól és az ördögtől való megváltásra. Aki ezt őszintén hiszi, az nem tehet mást, vidáman és jókedvvel kell erről énekelnie és beszélnie, hogy mások is hallják, és jöjjenek. Aki pedig nem akar erről énekelni és beszélni, az biztos jele annak, hogy nem hiszi, és nem az új, vidám szövetséghez, hanem a régi, tunya, kedvetlen szövetséghez tartozik.”⁶

Az új szövetség, az új ének tág értelemben vett fogalmával a későbbiekben is több helyütt találkozunk. A megváltás feletti örvendezés ugyanakkor a kereszt valóságát is magában foglalja (vö. SÖHNGEN 1960, 321 kk.). Amint Luther az 1519-es lipcsei vitában fogalmazott: „...az Úrnak énekelni tehát nem mindig vigasság és örvendezés, ellenkezőleg: az új ének a kereszt éneke [*canticum novum est canticum crucis*], azaz Isten dicsőítése és hordozása a nyomorúság, sőt a halál közepette is.”⁷ Krisztus megváltó művének középpontba helyezése mint az egyház önértelmezésének alapja több lutheri irat alapján is alátámasztható.

Luther *A gyülekezeti istentisztelet rendjéről* szóló írásának végén így fogalmaz: „»Egy a szükséges dolog.« Mégpedig az, hogy Mária [vagyis az egyház] Krisztus lábához üljön, és naponként hallgassa igéjét: ez az a jobbik rész, amelyet választani kell, és amelyet sosem vesznek el tőlünk. Örök ige ez, minden másnak el kell múlnia, bármennyit dolgozik is Márta.”⁸ Ez egybecseng az Efezusi levél megfogalmazásával: „Mert úgy tetszett neki, hogy megismertesse velünk az ő akaratának titkát, amelyet kijelentett őbenne az idők teljességének arról a rendjéről, hogy Krisztusban egybefoglal mindeneket, azt is, ami a mennyben, és azt is, ami a földön van.” (Ef 1,9–10)⁹

Az evangélikus hit jól megjegyezhető „minimumára” nézve Luther igen gyakorlatiasan fogalmaz *A német mise* előszavában: a hit erszényének – írja Luther – két rekesze van. Ezek tartalma röviden összefoglalva: 1. Ádám bűne által megromlottunk, 2. Krisztus által megváltattunk. Az ezek belsővé tételét segítő aranymondások: „Krisztus halálra adatott bűneinkért, és feltámasztatott megigazulásunkért” (Róm 4,25), valamint: „Íme, az Isten Báránya, aki hordozza világ bűnét!” (Jn 1,29; vö. LVM 3: 305–306. o.)

⁶ LVM 3: 503–504. o.; ford. Csepregi Zoltán.

⁷ WA 2: 333; ford., kiem. P. K. M.

⁸ LVM 3: 209. o.; ford. Paulik János – Wagner Szilárd.

⁹ Mint BALIKÓ Zoltán megállapítja, a szakasz Krisztus váltságában való részesedésünkről szól (1985, 44. kk.): „»En hó« [7. vers] azaz az »Ekklészia« csak Krisztusban birtokolja a megváltást, ill. »per quem« az Ő műve révén. Azonban az »en hó« a személyre is vonatkozik, nemcsak művére. Tehát az »Ekklészia« a megváltást csak a Krisztussal való közösségben birtokolja. *Krisztus műve személyétől elválaszthatatlan.* Krisztus egy a művével. Ez az »en Chriszto« [10. vers] értelme.”

JÁNOSSY (1932, 215. o.) a hazai istentiszteleti élet vonatkozásában összefoglalóan így ír az *unum necessarium*ról:

„...egyről még a magasztos cél legbuzgóbb szolgálatában sem szabad megfélekednünk, és ez az, hogy a magyar Sion minden mellétekintet nélkül csakis egyház – ágostai hitvallású evangélikus keresztyén egyház – legyen: állandóan az Úr Jézus kegyelmi jelenlétéből, igéjéből és szentségeiből éljen, mert – ez az »egy szükséges dolog« (Lukács evang X:42)!

Liturgikus törekvésünk minden jó igyekezetében tisztán kell ragyognia annak az igazságnak, hogy egyházi életünk egyetlen forrása és így – leggazdagabb, vagy legegyszerűbb – liturgiánknak a tartalma változatlanul ugyanaz: az igében és a szentségekben Szentlelkével munkálkodó Jézus Krisztus.”

Röviden összefoglalva tehát Krisztusban és az ő váltságművében ragadható meg az evangélikus hit egymagában elegendő magva. A *was Christum treibt* – különösen a kereszthalál és az általa szerzett megváltás, tehát a *crux sola* kontextusában – a gyülekezeti énekek hivatalos gyűjteménybe való beválogatására nézve is alkalmazható, sőt kötelező érvénnyel alkalmazandó alapelv.

Kernlied: evangélikus identitás zenei köntösben

Ha a felekezeti identitás kérdése komplex témakör, amely a megfogalmazások tekintetében különös óvatosságra int, még inkább igaz ez az identitás zenei kifejeződésére. Ha azt vizsgáljuk, milyen zenei formákat ölthet az evangélikus felekezeti identitás, elsőként a *Kernlied* (szó szerint: 'magének', a továbbiakban: alapének¹⁰) fogalmával kerülünk szembe.

A *Kernlied* fogalma eredetileg egy adott időszak – szűkebb értelemben véve a reformáció korának – törzsanyagára vonatkozott. Mint Friedrich BLUME (1965, 22. o.) a Luther-énekekre vonatkoztatva leszögezi, a törzsanyag gyors terjedésének és hosszú élettartamának titka három jellemzőben ragadható meg:

- az énekek a hit közepében gyökereznek,
- a befogadó hitének közepéhez szólnak, és
- magas használati érték jellemzi őket, mivel a szöveg és a dallam természetes kapcsolódása kiemelkedő expresszivitást és nagy esztétikai értéket kölcsönöz nekik.

Ezt az értékelést más korok megszilárduló evangélikus énekkincsére vonatkozóan kiterjesztve alkalmazom. Amint a Mart JAANSON (2018) által alkalmazott többszörös definíció is mutatja, az evangélikus törzsanyag idővel egyre tágabb értelmezési keretet kapott. Jaanson olvasatában a legszűkebb értelemben vett törzsanyag az 1523/24-es *Achtliederbuchtól* 1546-ig, Luther haláláig kiadott német evangélikus énekeskönyvek tételeit jelenti. Ebből kiindulva tér- és időbeli síkon egyaránt koncentrikus körökben tágítható a fogalom értelmezési tartománya, mígnem ma már általános értelemben

¹⁰ Magyar evangélikus környezetben az alapének kifejezés elsősorban a Trajtler Gábor által az MEE Kántorképző Intézetében zajló alapfokú egyházzenei oktatás céljára készített, hatvan éneket tartalmazó jegyzékre utal (gépiratos jegyzet a fóti Evangélikus Kántorképző Intézet tulajdonában, évszám nélkül). A tanári kar személyi együttállása okán az Evangélikus Teológiai Akadémia (ma: Evangélikus Hittudományi Egyetem, EHE) alapozó himnológiai kurzusainak is ez lett a kiindulópontja. A nyári kántorképző tanfolyamok tanrendjét ma már döntően nem ez a válogatás alakítja; az EHE képzési szerkezetében jelenleg használatos (Bevezetés az egyházzenebe – Éneksorozat 1.) változat a reggeli és esti énekek elhagyása és más kisebb hangsúlykorrekciók mellett a *Gyülekezeti liturgikus könyv* (2007) négy énekét is beemeli az alapénekek sorába.

vonatkoztatható az adott kontextusban potenciálisan identitásképző jelleget hordozó, korszakhatárokon átívelő törzsanyag zenei elemeire.

Magyar evangélikus viszonylatban tehát ebből kiindulva az *Achtliederbuch* nyolc énekétől az 1536 és 2007 között kiadott hivatalos magyarországi evangélikus (illetve adott időszakban közös protestáns – vö. HUBERT 2004, 274–279, 281. o.) énekeskönyvek teljes énekanyagáig bárhol meghúzható a törzsanyag határa – vagyis egyfajta többrétegű szerkezet rajzolódik ki a szemünk előtt. A magrepertoár, a szűk értelemben vett alapénekek (vö. Tóra) kiegészülnek a reformációt követő időszakok rétegeivel (vö. héber kánon: törvény, próféták, iratok – TaNaKh, lásd SZIGETI 2009, 24. o.), egészen a mindenkori jelenkor „új énekéig” (vö. Újszövetség, új kijelentés, lásd SZIGETI 2009, 72–85. o.). Végül elérkezünk az énekeskönyvi kánon, azaz a hivatalosan jóváhagyott egyházi gyűjtemények határán túli rétegekhez (vö. apokrif – katolikus terminológia szerint deuterokanonikus, zsidó megfogalmazásban külső – könyvek, lásd SZIGETI 2009, 57–61. o., ZSENGELLÉR 2014, 322–339. o.).

A körkörös ismétlődő kanonizáció-dekanonizáció időszakonként az énekeskönyvi kánon rétegeinek aktuális érvényes határait is átrajzolja. Mint Zsengellér József fogalmaz: „...saját véleményem szerint a kánon olyan szövegek listája, melyet egy adott közösség egy adott időben állapít meg. Következésképpen, amennyiben a közösség megváltoztatja a véleményét, – vagyis teológiai fejlődés/változás nyomán – újabb szövegek emelhetők be a kánonba (kanonizáció), vagy bizonyos szövegek kizárhatók a gyűjteményből (dekanonizáció) [...]. A közösség stabilitásától függ a kánon stabilitása is.” (ZSENGELLÉR 2014, 367.388. o.). Mindez *mutatis mutandis* a gyülekezetiének-gyűjteményekre is alkalmazható.

Végül idézzük fel röviden, milyen repertoárcsoportokból építkezik két jelenleg hivatalos énekeskönyvünk verses énekanyaga. A magyarországi evangélikus törzsanyag rétegeire vonatkozóan DOBSZAY (1995, 202–203. o.) gondolatát idézem: „Véleményem szerint minden felekezet hagyományában kialakult vagy kialakul egy értékes központi »mag«, mely alapvetően meghatározza az énekeskönyv jellegét. Ilyen [...] az [értsd: magyarországi] evangélikusoknál a protestáns anyanyelvű liturgikus ének, a 16. századi magyar protestáns énekköltés és a korál.”

A régi magyar és a német eredetű énekek markáns jelenléte az 1982-es énekeskönyv jelenlegi anyagában is világosan kimutatható (lásd TRAJTLER 2009, 38–39. o.).

Az énekeskönyv-megújítás előkészítő folyamatában jelenleg kirajzolódó becsült arányok:

- német korál, azaz a reformációt követő két évszázad törzsanyaga: 25%;
- régi magyar anyag: 25%;
- a szlovák kegyesség énekei: 10%;
- más felekezetek törzsanyagából: 7%;
- a világevangelikuság énekei (kiemelten az ébredési misszióban megismert énekek): 8%;
- újabb korok énekei (késő barokk és romantikus dallamok, 20. századi alkotások, spirituálék, ifjúsági énekek, taizéi énekek): 20%;
- más rétegénekek: 5%.

Az énekeskönyv újabb rétegei felől közelítve a kérdéshez látható, hogy a világevangelikuság és az újabb korok énekeinek összessége adott esetben a német és a régi magyar anyaggal azonos súlyú énekcsoportot jelenthet majd a megújuló énekeskönyv repertoárjában, míg a többi kisebb énekcsoport (szlovák, ökumenikus és egyéb rétegénekek) adhatja az énekeskönyv „negyedik negyedét”.¹¹

¹¹ Részletes tájékoztatás az énekeskönyv-megújítás folyamatáról: <https://enekeskonyv-megujitas.lutheran.hu/>.

Az énekeskönyv-megújítás kérdőíves szakaszában (2022, az eredmények összesítése nyilvánosan nem elérhető munkaanyagban) a százharmincöt válaszadó lelkész/kántor/gyülekezeti tisztségviselő többsége (55,2%) azt jelezte, hogy a gyülekezet magyar, német, illetve szlovák háttere nem befolyásolja az énekválasztást. További 24,6% az „ápoljuk nemzetiségi hagyományainkat, de ez az énekválasztásban nem tükröződik” válaszlehetőséget választotta. Ennek dacára természetes, hogy az énekanyag magyarországi evangélikus énektörténeten végigvonuló gerince a továbbiakban is közel változatlan formában megtalálható lesz a megújult kötetben.

Hymn as an Indicator of Lutheran Identity

► **The article departs from a concise overview of hymn definitions in hymnological literature and the documentation of contemporary hymnbook renewal processes in Europe. In our time, as the variety of Lutheran identities continues to form the dogmatic content mirrored in hymns, the common denominator of Lutheran faith points in the direction of unum necessarium, the “only one” thing needed (Luke 10:42). This content is musically realised in the form of core hymns. As a concrete example of the layers constituting a given hymnbook canon, the article depicts the repertoire groups relevant for the ongoing hymnbook renewal in the Evangelical Lutheran Church in Hungary.**

Keywords: hymn definition / identity / cross / core hymn / Kernlied

Bibliográfia

Rövidítések

LVM 3 = LUTHER, Martin 2024. *Felelősség a gyülekezetért*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 3.)

MGG = *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik. Zweite, neubearbeitete Ausgabe herausgegeben von Ludwig Finscher*. Bärenreiter-Verlag, Kassel, 1996.

TRE 18 = *Theologische Realenzyklopädie*. 18. köt. *Katechumenat/Katechumenen – Kirchenrecht*. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1989.

Felhasznált irodalom

ÁROKHÁTY Béla 1940. *A református gyülekezeti éneklés. A jugoszláviai református új énekeskönyv lelki képe*. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.

BALIKÓ Zoltán 1985. *Az efezusi levél gyakorlati magyarázata lelkésztársaim és bibliaolvasó testvéreim számára*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

BLUME, Friedrich 1965. *Geschichte der evangelischen Kirchenmusik*. 2., átdolg. kiad. Bärenreiter-Verlag, Kassel.

BÓDISS Tamás 2000/2001. Csomasz Tóth Kálmán himnológiai öröksége. Az 1948-as magyar református énekeskönyv szerkesztési munkáinak megindulása, elvi alapvetése. *Magyar Egyházzene*, VIII. évf. 2–3. sz. 229–235. o.

- CSOMASZ TÓTH Kálmán 1950. *A református gyülekezeti éneklés*. Magyar Református Egyház, Budapest. (Református Egyházi Könyvtár XXV.)
- DOBSZAY László. 1995. *A magyar népének*. 1. köt. Veszprémi Egyetem, Veszprém.
- DOLHAI Lajos 1997. Lex orandi, lex credendi. *Teológia*, 33. évf. 97–107. o.
- Evangélikus énekeskönyv 1982*. A *Lelkipásztor* különszáma, 2009.
- H. HUBERT Gabriella 2004. *A régi magyar gyülekezeti ének*. Universitas Könyvkiadó, Budapest.
- JAANSON, Mart 2018. Luterlikest tuumiklauludest. *Kirik ja Teoloogia*. Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt, november 8. <https://kjt.ee/2018/11/luterlikest-tuumiklauludest/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 20.)
- JÁNOSY Lajos 1932. *Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon*. Hornyánszky, Budapest.
- JENNY, Markus 1980. *Das deutsche Kirchenlied. Kritische Gesamtausgabe der Melodien*. I/2. köt. *Verzeichnis der Drucke. Register*. Bärenreiter, Kassel. (RISM B/VIII/2.)
- KIS Médea 2012. *Istendicsőítés énekekkel és étellel. A református spiritualitás forrásai*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- LUTHER, Martin 2002/2003. A gyülekezeti istentisztelet rendjéről (1523). Ford. Wagner Szilárd. *Magyar Egyházzene*, X. évf. 2–3. sz. 233–236. o.
- PAP Kinga Marjatta 2018. Aeg on käes. *Sirp*, november 23. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c5-muusika/aeg-on-kaes/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 18.)
- Perustelut. Virsikirjan lisävihko*. Kirkkohallituksen esitys 13/2014 kirkolliskokoukselle asianumero 2011-00414. Utolsó módosítás: 2020. november 5. https://evl.fi/documents/1327140/40400830/virsikirjan_lisavihkon_perustelut_saavutettava.pdf. (Letöltés: 2022. augusztus 16.)
- SÖHNGEN, Oskar 1967. *Theologie der Musik*. Johannes Stauda Verlag, Kassel.
- SZIGETI Jenő 2009. *A Biblia születése – a kánontörténet. A könyvektől a könyvtárig*. Arany Forrás Kiadó, Budapest.
- TRAJTLER Gábor 2009. Énekeskönyv 1982. *Evangélikus énekeskönyv 1982*, a *Lelkipásztor* különszáma, 20–45. o.
- ZSENGELLÉR József 2014. *A kánon többszólamúsága. A Héber Biblia/Ószövetség szöveg- és kánontörténete*. Kálvin Kiadó – L'Harmattan, Budapest.